

- * **Penologie** - věda zabývající se trestem (druhy trestu, alternativní tresty, vězeňství, prevence)
Penitenciární péče - speciální péče o vězněné osoby

- Poruchy chování v dětství a v dospívání často přerůstají do trestné činnosti.
- Porušení zákona je společností sankcionováno uložením trestu podle trestního práva.
- V rámci humanizace vězeňství je úkolem trestu, *posílit identitu* jedince jak v rovině *osobnostní*, tak v rovině *sociální* a zajistit tím jeho úspěšné sociální začlenění.

Funkce trestu:

Sankce

Izolace

Resocializace

další příklady: vyrovnávací, regulační apod.

* 1. CHARAKTERISTIKA VĚZNĚNÝCH OSOB

Charakteristika vězně v osobnostní rovině:

Neurotický typ: vyskytují se neurotické poruchy jako je zvýšená úzkostnost, psychická labilita, snížené sebeovládání, zkratkovité reakce, narušená citová rovnováha. Zpravidla se jedná o jedince, kteří vyrůstali v konfliktní nebo rozvrácené rodině.

Psychopatické osoby: Příčinou poruchy je vrozená, biologická dispozice. Navenek se projevují neadekvátním chováním, nepřizpůsobivostí, nepřiměřenými vztahy a konflikty s okolím. Své problémy řeší útekem, agresivními a delikventními sklony.

Osoby se sníženými rozumovými schopnostmi: Příčinou patologického jednání bývá zpravidla snížená inteligence nebo přímo mentální retardace maximálně však v pásmu lehké mentální retardace.

Psychotický typ: Jedná se o jedince, kteří trpí některou z nejtěžších podob duševního onemocnění, tj. psychózou. Většinou páchají násilné trestné činy, které jsou nápadné svou bizarností a brutalitou. Jejich motivace je nečitelná, zvrácená a nepochopitelná normálními měřítky, Tyto osoby jsou umístěny na základě rozhodnutí soudu a znaleckého posudku do detenčních ústavů.

Charakteristika vězně v sociální rovině:

Asociální osoby: Jedinec není schopen přiměřené sociální adaptace a neuznává společenské normy. Tito jedinci bývají zpravidla silně egoističtí, nezdrženliví a zaměřeni jen na bezprostřední vlastní uspokojení, těžko snášejí nudu. Tato tendence může být i příčinou sklonu k užívání drog, alkoholu, nestandardním sexuálním praktikám. Z hlediska etiologie je značná dědičná dispozice a nevhodné prostředí.

Antisociální osoby: Jde o uvědomované protispolečenské chování kriminálního charakteru. Záměrně porušují zákonné nebo jiné normy dané společností. Jejich chování je namířeno proti společenským a kulturním zvyklostem. Vyznačují se nejvyšší mírou společenské nebezpečnosti a největším stupněm narušenosti. Vykazují se značnou mírou recidivy. Chování bývá často spojeno s výraznou agresivitou a motivováno úsilím škodit druhému.

Bezpečnostní charakteristika vězně (dle interních předpisů):

➤ *NGŘ 12/2012 o předcházení, zabránění a včasného odhalování násilí mezi odsouzenými, obviněnými a chovanci:*

- STH - snížená tělesná hmotnost
- NMU - nízká mentální úroveň
- MON - možný objekt násilí
- MPN - možný pachatel násilí
- DVO - další vytipovaná osoba

➤ *NGŘ 29/2009 o indexu útěkářů a nebezpečných osob:*

- „N“ - nebezpečná osoba
- „Ú“ - útěk, pokus o útěk
- „O“ - odchod
- „ZN“ - zvlášť nebezpečná osoba

Příčiny poruch chování a osobnosti:

- Vnitřní: dědičné a vrozené faktory. Ty ve svém souhrnu tvoří biologickou určenost osobnosti
- Vnější: podmínky jsou reprezentovány vlivy sociálního okolí.

Vliv dědičnosti.

Vrozená a dědičná dispozice k patologickým projevům např. narcismus, sadistické prvky, sobectví, neschopnost empatie a mezilidských vztahů.

Vliv prostředí.

Ovlivněno mnohočetnými vlivy (rodina, škola, přátelé, komunita...)

Kultura - osvojené způsoby chování, zvyklosti, postoje, náboženství a myšlení v závislosti na kulturní oblasti, kde jedinec vyrůstal.

Příslušnost k sociální vrstvě - fenomén příslušnosti k nižší nebo vyšší společenské vrstvě.

Styl výchovy - např. výchova přísná, láskyplná, autoritativní

Významný podíl na současné epidemii násilí mají také hromadné sdělovací prostředky, zejména televize.

* 2. VÝVOJ PŘÍSTUPU K NÁPRAVĚ A PÉČI O JEDINCE S PORUCHOU CHOVÁNÍ.

- ✓ Znalost historických kořenů a zdrojů penologie je základním předpokladem ke komplexnímu osvojení si teorií o trestu a trestání.
- ✓ Mravní výchova odpovídala přístupům daného historického období.
- ✓ Materiální podmínky daného vězeňského systému i způsob zacházení s vězni v něm jsou specifickou reprezentací kulturního a ekonomického vývoje celé společnosti.
- ✓ Dle ekonomických, společenských a kulturních formací se ukládalo obrovské množství nejrozumnějších trestů. Sankce byly i za malé provinění velmi kruté a nelidské, jednalo se dle hesla oko za oko, zub za zub. Trest byl považován za prostředek odplaty a za nástroj odstrašení.
- ✓ Vězeňské systémy vyspělé Evropy se již po celá desetiletí vyvíjela především se zaměřením na rozvoj jedince, nicméně i zde byly zaznamenány negativní skutečnosti (Skandinávie, východní Evropa apod.).

Postoje k nápravě a péči z historického hlediska:

Starověk - Tuhá kázeň, tvrdé tresty (oko za oko, zub za zub).

Antika - PLATÓN /347-427/ zasazoval se o pilnou a úzkostlivou péči. ARISTOTELES /322-284/ požadoval, aby zlomyslnosti a nemravnosti byly trestány zákonem.

Římské impérium - Nelidské podmínky výkonu trestu (smrt hladem, arény apod.).

Středověk - Kruté tresty např. utnutí paže, oslepení galeje či usmrcení. Vězení se nacházela v klášterech a hradech (mučírny).

Vězení jako výkon trestu se začalo rozšiřovat v polovině 16. století, současně s rozvojem renesančního myšlení a změn postojů k lidskému životu a jeho ceně.

Reformy v oblasti nápravy a péče:

Společensko-historické předpoklady na zásadní změnu vytvořila filosofie osvícenství a buržoazní revoluce (myšlenka humanizace trestu).

Vězení začalo stále častěji fungovat, jako zákonná forma trestu. Problematika výkonu trestu vedla k vytvoření samostatného vědního oboru - **penologie**, která řešila formy trestání, účinku trestů a zabývala se i příčinami trestné činnosti. Klasická penologická škola je reprezentována významnými filozofy, jako byl **Voltaire**, **Rouseau** apod. Tyto osobnosti prosazovaly názor, že trest má být vyměřen s ohledem na věk, mentální úroveň a podle stejných měřítek pro všechny odsouzené.

Významnou osobností moderní penologie byl Ital **Cesare Beccarii** / 18. stol. /, který vydal dílo, v němž se zabýval liberálním trestním právem a následným výkonným procesem. Měl názor, že funkcí zákona je sloužit potřebám společnosti, nikoliv vynucovat morálku násilím, velmi důležitá je prevence.

V 18. století vládly ještě stále ve věznicích neutěšené poměry, staří zločinci kazili nově příchozí, hrály se hazardní hry, požíval se alkohol, zřízcenci byli násilní. Neutěšené poměry ve věznicích popsal ve svých dílech také velký vězeňský reformátor anglického původu **John Howard** / 18. stol. /. Jako jeden z prvních přišel s myšlenkou provádět cílenou nápravu vězňů a realizovat zkvalitnění vězeňského personálu.

Dalším důležitým reformátorem vězeňského systému byl Alexander **Maconochie** / 18-19. stol. /. Zastával názor, že by měli být vězni zainteresováni na vlastní nápravě, měli by být motivováni pro práci a sebevzdělávání. S velkým nasazením prosazoval humanizaci ve vězeňství.

Vývoj vězeňských systémů a získané zkušenosti penologických odborníků, vyzrály do obecně přijímaných zásad a norem nejvíce až ve 20. století.

* Moderní pojetí nápravy a péče:

Současný vězeňský systém a trend se řídí humanitními pravidly. Vychází z „Listiny základních práv a svobod“, spojenými národy byla přijata „Umluva o právech dítěte“ k ochraně mládeže před negativními jevy jako je týrání, trestání, zneužívání apod.

Ve vězeňských řádech byly téměř ve všech evropských kulturních zemích zakotveny prvky humanizace, je kladen důraz na slušné zacházení s vězni.

Do 19. století se s mladými pachateli zacházelo v podstatě stejně jako s dospělými. Normy chování dospělých se uplatňovaly i na děti. Podléhaly stejným trestním sankcím a byly vězněny ve stejných ústavách.

Moderní a alternativní forma trestu pro mladistvé je zakotvena v **Zákoně o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže**.

Výchovné opatření: dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti a výchovná omezení.

Ochranné opatření: ochranné léčení, zabránění věci a ochranná výchova.

Trestní opatření: obecně prospěšné práce, peněžitá opatření, propadnutí věci, zákaz činnosti, vyhoštění, odnětí svobody podmíněné na zkušební dobu popř. s dohledem a odnětí svobody nepodmíněné.

S moderní a alternativní formou trestu souvisí i zřízení Probační a mediační služby.

Probačí se rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život a došlo tak k obnově narušených právních i společenských vztahů.

Mediací se rozumí mimosoudní řešení sporu mezi obviněným a poškozeným. Dále shromažďuje důležité informace o povaze a okolnostech sporu a pomáhá hledat přijatelná řešení.

* 3. ČESKÉ VĚZEŇSTVÍ

Československá vězení z dob komunismu byla obrovským zdrojem levných pracovních sil, které byly nasazovány tam, kde veřejnost o práci neměla zájem. Výkon trestu byl poznamenán totalitním režimem.

Evropský vězeňský systém včetně České republiky čerpá především z „Evropských vězeňských pravidel“. Těmito pravidly se řídí 34 států, které jsou členy Rady Evropy. Uvedená pravidla čerpají z historických pramenů penologie, standardních pravidel OSN pro zacházení s vězni a samozřejmě pozitivních poznatků z praxe při nápravě odsouzených.

Evropská vězeňská pravidla se ve svém obsahu zabývají diferenciací vězněných osob, ubytováním, osobní hygienou, oděvem, stravováním, zdravotní péčí, kázeňskými tresty pro odsouzené, informovanosti vězňů, náboženskou a morální péčí, přiměřenými donucovacími prostředky proti vězňům a také specifikací vězeňského personálu.